

Diablets d'hivern

La tradició de Sant Antoni omple de diables i fogueres moltes viles del Matarranya. [p.5]

Adéu a Francisco Beltrán

Semblança de l'excalcalde de Fraga, un home de concòrdia, coherent i honest, mort el 26 de gener. [p.7]

Àngel Villalba

Entrevista a aquest cantautor amb motiu del seu concert de comiat dels escenaris a Favara, la seua vila. [p.10 i 11]

Sense premis literaris

El Govern d'Aragó no convoca els premis Arnal Caveno, Guillem Nicolau i Miguel Labordeta del 2012. [p.16]

TEMPS DE
FRANJA

digital.7

Revista de les Comarques
Catalanoparlants d'Aragó

ANY ESPRIU
1913 / 2013

Ens mantindrem fidels

[p.3]

*Però hem viscut per salvar-vos els mots,
per retornar-vos el nom de cada cosa,
perquè seguíssiu el recte camí
d'accés al ple domini de la terra.*

(fragment d'*Inici de càntic en el temple*, 1965)

Sumari

- 2 Cartes dels lectors
- 3 Editorial
- 4 Matarranya
- 7 Baix Cinca
- 10 Entrevista: Àngel Villalba, cantautor
- 12 Cultura
- 13 Llitera-Ribagorça
- 14 Cultura
- 15 Tema del mes
- 16 Aragó
- 17 Galeria de personatges
- 18 Opinió

Imatge coberta: Salvador Espriu, muntatge sobre una foto de Pau Barceló.

TEMPS DE FRANJA digital 7

Edita:

C. Major 4, 44610 Calaceit. T. 978 85 15 21

- Associació Cultural del Matarranya
- Consells Locals de la Franja
- Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
- Centre d'Estudis Ribagorçans (CERib)

Coordinació: Carles Terès i Isa Calaf
info@teresantolin.com

Gestió i administració: Cèlia Badet

Cap de redacció i maquetació gràfica:
Isabel Calaf • tempsfranja@orange.es

Consell de redacció:
El Matarranya: Josep M. Baró, José Miguel Gràcia, M. D. Gimeno, Carles Sancho.
El Baix Cinca: Pep Labat, Rosa Arqué, Carme Messeguer i Hugo Sorolla.
La Llitera i la Ribagorça: Carles Barrull, Josep Espluga, Glòria Francino i Josefina Motis.
Aragó: Màrio Sasot.
PP.CC.: Hugo Sorolla.

Fotografia:
Marina Barrafon, Sigrid Schmidt Von der Twer.

Opinió: Esteve Betrià, Quim Gibert, Merxe Llop, Vicent de Melchor, Juli Micolau, Joaquim Montclús, Ramón Mur, Francesc Ricart, M. Teresa Serrano, Ramon Sistac, Natxo Sorolla, Carles Terès i Joaquim Torrent.

Subscripcions i publicitat: 978 85 15 21

Producció: Terès & Antolín s.c.
info@teresantolin.com

Disseny: Carles Terès Bellés

Dipòsit legal: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

En venda a:

Albelda: Estanc Conchita. **Calaceit:** Papereria Abàs. **El Torricó:** Llibreria Pilarín. **Fraga:** Llibreria Badia i Kiosko Casanova. **Girona:** Llibreria Les Voltes. **Lleida:** Llibreria de la Generalitat. **Mequinensa:** Papereria González. **Reus:** Llibreria Gaudí. **Saldí:** Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla. **Saragossa:** Papeleria Germinal. C. Sepulcro, 21. **Tamarit:** Estanc Patrio. **Tortosa:** Llibreria El Temple. **Vall-de-roours:** Llibreria Serret.

Cartes dels lectors

Excusatio non petita...

Senyor director,

Si m'ho permeteu voldria fer uns comentaris a l'article d'en Joaquim Montclús *Sánchez Piñol al Matarranya* del Digital 6 d'aquesta revista, p. 5. L'autor s'esforça per convèncer els lectors que el fet que en Sánchez Piñol, fins fa ben poc un conegut, i celebrat autor en llengua catalana, escrigui ara en castellà, és la cosa més natural del món. I mira de justificar-ho dient que en Piñol no ho fa pas pels diners que li suposen entrar al mercat castellà –com fins ara han fet la immensa majoria d'escriptors en català que han decidit de ser-ho en castellà–, no, en Piñol no ho fa per raons tan crues, i tanmateix molt humanes, sinó per unes altres de molt més nobles, que en Montclús no ens diu quines, però. Sembla com si l'autor pensés que l'actitud d'en Piñol d'escriure en castellà no és pas tan noble com ens vol suggerir, ja que es passa la meitat de l'article mirant de justificar-la. Que si en Piñol és un 'independentista declarat', que declara també que 'no es pot odiar una llengua –el castellà– que parlen el 100% dels catalans' (de passada oblidada com a quantitat negligible els catalans –pocs, això sí– de França i d'Itàlia que no saben castellà), que no té cap problema per escriure en aqueixa llengua i que si el darrer llibre d'en Piñol és de forma castellana és, però, d'esperit català, que la novel·la en castellà d'en Piñol aviat serà traduïda al català, adornat tot amb una referència d'allò més subliminar a en Lara de Planeta, i que prou, que és la voluntat de l'autor –i tots a callar i a empassar. Espero que uns arguments com aquests, tan peregrins, i tan tètrics per al català, no convencin gaire gent –

fóra ben tràgic per a la ja prou difícil supervivència de la nostra llengua. Això sí, a en Montclús li serveixen per fer a continuació un desmesurat elogi d'en Piñol, sense ni una ombra de crítica, *benvingut*, diu ell, *al club dels escriptors de la Franja i el Matarranya*.

Molt atentament,

Artur Quintana

La franja de la Franja

Amics i amigues:

El 1997 Empúries em va publicar *La franja de la Franja*, un estudi del que li passa a la nostra llengua quan és deixada a mercè de l'enemic, en aquest cas la Vall de Benasc. Albert Manent el va lloar. Però més generós va ser el malaguanyat Ramon Barnils, que va escriure que era "de lectura obligada per a la classe política catalana". En fi, agraïment etern. El cas és que al cap d'uns 7-8 anys, em van trucar des de l'editorial per dir-me que si no rescatava 500 exemplars que ells tenien, els trinxarien per reciclar-los. No podia permetre el crim, així que vaig decidir quedar-me'ls. Resultat: ara els tinc a casa ocupant força espai. Si voleu algun exemplar estaré encantat d'enviar-vos-el. Només caldrà que m'ho comuniqueu en un missatge privat i jo us passaré el meu número de compte perquè feu l'ingrés: antonibabia@yahoo.com.br

Hi poseu, també, l'adreça on voleu que us l'envii. No sé què val enviar un llibre per correu ordinari. Voldria almenys cobrir les despeses de l'enviament. No sé, penso en 8-10 euros, però això ho deixo al vostre criteri (el llibre a les botigues en valia 20).

Cordialment.

Toni Babia

COMARCA DEL
matarranya

Diputació de Lleida

INSTITUT
D'ESTUDIS
ILERDENCS

Fundació Pública de la Diputació de Lleida

Generalitat de Catalunya
**Departament
de la Presidència**

A Temps de Franja volem saber la teua opinió. Envia'ns les teues cartes, tot indicant el teu nom i població, a: tempsfranja@orange.es

Revista de les Comarques
Catalanoparlants d'Aragó

SUBSCRIU-T'HI

T. 978 85 15 21

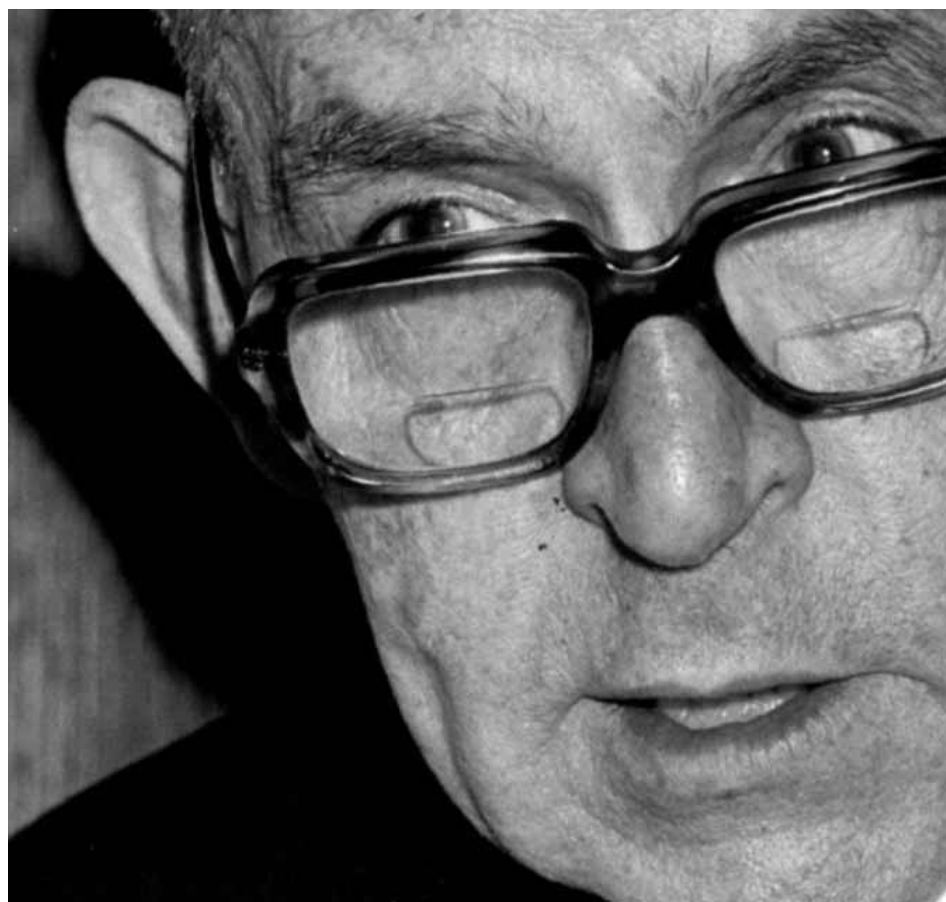
tempsfranja@orange.es

Recordem a tots els subscriptors de *Temps de Franja* que ens comuniquin la seva adreça de correu electrònic a administracio@ascuma.org per a rebre els pdf dels números digitals

L'any Salvador Espriu

Enguany Salvador Espriu hauria fet cent anys. Va nèixer a Santa Coloma de Farners on el seu pare feia de notari i es va criar i viure entre Arenys de Mar –la família en venia– i Barcelona, ciutat on va morir el 1986. Pertany a la generació que la Guerra va agafar en plena joventut –tenia 23 anys quan va començar–, i als pocs que van sobreviure *per a salvar-nos els mots*. Als 26 anys, acabada la guerra es va trobar davant del buit: impossibilitat de viure com a escriptor perquè el català i la cultura que conforma, les seues, eren discriminades i prohibides de qualsevol manifestació pública. Tanmateix, i malgrat de tenir-ho tot en contra, ell s'hi va mantenir fidel i hi va saber crear una gran obra en tots els grans gèneres literaris: poesia, narrativa i teatre. És per això que molts del mitjans de comunicació en català han decidit de recordar en aquest 2013 l'obra de n'Espriu, i en el cas concret de les publicacions periòdiques de traure'n a cada número una citació seua, a més d'assaigs sobre l'autor i l'obra, i publicacions de textos seus. Des de *Temps de Franja* ens afegim a aquesta activitat ja a partir del present número, on trobareu, a més d'aquest article introductori, un assaig d'en Juli Micolau, i una citació de n'Espriu, citacions que apareixeran a tots els números. Ho clourem tot amb un assaig al darrer número d'enguany. Projectem, a més, de dedicar el número de juliol-agost d'*Styli locus* al record d'en Salvador Espriu i els seus escrits.

Espriu, a pesar de la seua joventesa, ja tenia abans d'acabar la Guerra, una important obra literària, iniciada amb un llibre en castellà i continuada ja sempre més en català, llevat d'alguns textos d'encàrrec en castellà. En aquesta obra

Salvador
Espriu
LA VANGUARDIA

primerenca denunciava la precària situació de la llengua catalana i la cultura que conforma, sotmesa per Espanya –el conegut eufemisme per no dir Castella– a repetits intents de genocidi. Havia viscut la dictadura d'en Primo de Rivera i els entrebancs i mesquineses de la Segona República quan la preparació i finalment proclamació del retallat Estatut d'Autonomia de Catalunya, fets que van provocar una onada d'anticatalanisme del tot comparable a l'actual. Espriu sabia ben bé que quan Ortega, que negava la *convivència* entre catalans i castellans, parlava de *conllevancia*, no feia una altra cosa que usar aquest eufemisme per no dir *conmorencia*, o sia que l'únic dret que reconeixia als

catalans era el de deixar-se morir com a llengua i cultura fins a desaparèixer entre la llengua i cultura castelleses. Però tot amb tot, i després de viure els horrors de la Guerra i la Postguerra, horrors encara més horribles per a la llengua i la cultura catalanes, que en van augmentar exponencialment els intents de genocidi per part espanyola, Salvador Espriu, des de la seua lucidesa –un mot novell que gràcies a ell hem après a fer servir en aquest Regne– amb el seu poemari *La pell de brau*, escrit entre el 1957 i el 1958 i publicat el 1960, va intentar d'assolir una veritable convivència entre Sepharad (=Espanya = Castella) i Alfaranja (=Catalunya), demanant a Sepharad *fes que siguin segurs els ponts del diàleg i mira de comprendre i estimar les raons i les parles diverses dels teus fills*. El seu clam va trobar ben poc ressó entre la *intelligència* espanyola, amb alguna comptada i gran excepció –Aranguren, ...–, i així és com les coses van com van a Sepharad.

Any Salvador Espriu

**“Detestem els grans ventres, els grans mots,
la indecent parenceria de l'or,
les cartes mal donades de la sort,
el fum espès d'encens al poderós.”**

Un tast de gastronomia al Matarranya

// JOSÉ MIGUEL GRÀCIA

Ràfels és una petita vila situada a la vora del tossal de Sant Rafel, a uns 630 metres sobre el nivell del mar, però per sota de la Punta Molinera que frega els mil metres. El seu nom prové dels Rafals, unes quantes cases o masos que hi eren al lloc actual de la vila. Es força agradable fer una passejada pels seus carrers, els Es-Coberts, carrer Major, l'Arraval, el Castell..., i visitar el Museu de l'oli del Molí de l'Hereu. A la plaça Major, molt prop de l'església hi trobareu un petit hotel-restaurant que el matrimoni de saragossans, Clara i José van muntar després de comprar una casa mig en ruïnes el 2002. El restaurant és petit, molt petit hauríem de dir, però l'atenció i sol·licitud del José i els fogons de la Clara, el fan gran gastronòmicament. La bodega, de ben seleccionats vins de la terra i de tot l'Aragó, amb els coneixements de José quan exerceix de sommelier, es demostra prou recomanable i atractiva. Resumint, podríem dir que a la cuina de La Alqueria la tradició gastronòmica aragonesa es dona la mà amb els plats de la cuina més actual. Un dels millors restaurants de les terres matarranyenques i dels voltants.

La carta i els menús els tenen en castellà i en anglès, tot i que jo els recomanaria, per honorar la parla de la terra i de molts dels seus clients, que s'esforcessin en escriure-la tam-

bé en català. Uns propietaris saragossans amb una carta en català seria un punt més de distinció. Com a exemple del que dic, m'atreveixo a traduir al català el menú d'estiu que oferien la Clara i el José.

Menú degustació de l'estiu passat:

Escuma de tomàquet amb cruixent de comí i pernil de Terol

Entrants per compartir

“Ajoblanco” de coco amb moixama i espàrrecs bladers
Blini de salmó, espàrrecs bladers i nata agra amb caviar de truita
Arròs melós amb bolets i tòfona

Com a plat principal a escollir

Magret o confit d'ànec amb reducció de cireres i préssec saltejat
Lluç en tempura amb emulsió d'escopinyes

I per a postre

Mousse de xocolata blanca amb tòfones i bescuit de taronja
Begudes no incloses

M'acomiedo amb uns versets que un dia vaig escriure a Ràfels:

Un mocador de tres puntes
de seda, estès a les roques,
eres Ràfels poble obert
sense muralles ni portes.

Hotel
La Alqueria
de Ràfels
JOSÉ MIGUEL
GRÀCIA

I pel terme: lo pinar
i a les valls, los bancalets,
pintats per les estacions,
i més amunt els Estrets,
i la Punta Molinera
que quasi mil metres té.
Riu Tastavins, Tormassal,
Fasseres i Pilarets
i la Cova de la Vella
i el Tossal de Sant Rafel.

L'ESMOLET

The Walking Wired ('caminants connectats') // Carles Terès

Sortim a fer una passejada pels carrers d'Alcanyís. Ens passa per la vora un cotxe amb dos ocupants, una parella jove. Conduïx el noi mentre la noia subjecta un *smartphone* amb les dues mans i els polzes sobre la pantalla. M'ha semblat veure una espurna de solitud en els ulls del conductor i una certa alienació en els de la noia. Uns metres més amunt una altra persona —aquesta supera la trentena— passeja un gosset mentre no aparta la vista ni el dit gros de la pantalleta d'un mòbil. Em miro la meua dona amb un punt d'inquietud. Ens creuem amb dos nois amb xandall i bossa d'esports que també estan abstrerts en el rectangle lluminós de sengles telèfons intel·ligents. La cosa comença a ser alarmant. Apressem el pas per arribar el més aviat possible a casa. Abans, però, cal entrar a la fleca a comprar el pa. Com és dissabte, la dependent és una joveneta. Ens atén sense deixar de mirar-se i manipular la fascinant superfície de l'iPhone. Paguem sense poder

dissimular el nerviosisme i ens precipitem dins la seguretat del portal. De l'ascensor en surt una mare i dues filles. Aquestes aferren els mòbils de darrera generació que els deu haver cagat el Tronc de Nadal. Intercanviem un esguard de fatalitat amb la mare, que les segueix cap al carrer resignada a la incomunicació maternofilial.

En arribar a casa ens asseiem davant el televisor per a visualitzar el darrer capítol gravat de *The Walkind Dead*. És esgarrifós el món apocalíptic que retrata: una epidèmia ha convertit en zombis tots els morts de la Terra. No hi ha lloc on arrecerar-se. Els supervivents anomenen els zombis «els caminants». En aquell moment passa una de les filles pel davant de la porta del menjador. Ha estat una visió fugaç, però suficient per constatar que entre les mans hi sostenia un petit objecte rectangular. Ella també s'ha trasmutat en 'caminant'. Efectivament, no hi ha lloc on arrecerar-se.

Els diablets de Sant Antoni

// CARLES SANCHO

Les festes majors d'hivern de les nostres viles se celebraven tradicionalment al mes de gener. Dos són les diades on coincideixen molts pobles: Sant Antoni i Sant Sebastià. La comarca del Matarranya, en els últims anys, ha treballat molt per aconseguir rellançar el sant patró que protegeix els animals que se celebra el 17 de gener. Encara que moltes viles el celebren en cap de setmana. Així que es va aconseguir, fa un parell d'anys, que la festivitat de Sant Antoni al Matarranya fos declarada festa d'interès turístic a l'Aragó. En esta jornada a les diferents viles apareixen molts elements festius tradicionals destacats que s'han conservat o bé que s'han recuperat, principalment a partir de la dècada dels vuitanta. Entre ells els diablets o les diableres. Estos personatges festius van vestits amb una indumentària tradicional de gran interès etnològic: roba de sac o tela gruixuda amb grans botons, caputxa, banyes i cua i està decorada amb dibuixos –a la Freixneda amb llangardaixos i serps principalment. Els diablets s'acompanyen de sabres a la Torre del Comte, on antigament s'enrastellaven els trossos de cansada que donaven els veïns en la plega del matí, després de missa, per a la subhasta a la tarda. O bé amb uns vímets a la Freixneda o granera a Vall-de-roures per encórrer la canalla durant la plega. Només a la Torre del Comte i a la Freixneda es van conservar els originals vestits antics, anteriors a la guerra civil. A les altres viles que s'han recuperat per a la festa s'han hagut de fer nous a partir dels testimonis orals com és el cas de Ràfels i la Portellada. Esta tradició dels diables no és única només al Matarranya i també es comparteix amb altres poblacions de la comarca d'els Ports com és el cas de la Todolella, Villores, el Forcall o la Mata. Els diablets són uns personatges que estan relacionats amb el foc, element present a totes les celebracions de la comarca amb les monumentals fogueres, l'infern és el seu hàbitat. I també estan relacionats amb la vida de Sant Antoni; el diable tempta el

Diablets de la Torre del Comte
RÀDIO MATARRANYA

sant al desert on fa penitència. Recordem que antigament, molts dels nostres pobles es feia la representació de la vida del Sant i que encara es conserva en el cas de la Portellada i que ha quedat recollida en un llibre: *Las tentaciones de San Antonio Abad* (1997). En estes obres de teatre popular el diable era un personatge molt rellevant.

Actualment estos personatges estan presents en l'encesa de la foguera a la Freixneda i la Portellada, en finalitzar els actes religiosos del matí a la Freixneda, en la plega per a recollir els obsequis dels veïns per a la subhasta de la tarda a la Torre i Vall-de-roures. De la funció dels diablets d'encórrer menuts amb els vímets i graneres s'han conservat al-

guns crits dels xiquets per a provocar-los:

Diablera coixa,
diabla cornut/pelut
anaven de festes
a Calatayud.

A Vall-de-roures, les diableres es van recuperar a la dècada dels vuitanta i, més tard, es van tornar a perdre. Ara Repavalde, l'entitat cultural de la vila, ha iniciat una campanya entre la població per a retornar-los a la festa i confien que l'any vinent puguen eixir altra volta. En el cas de la Portellada els diablets de Sant Antoni també s'han integrat als moderns correfocs que animen les nits de les festes de les viles acompanyant al gegant llangostu de foc.

Presentació de *Licantropia* de Carles Terès, a Barcelona

// JOSEBA VILALTA

La tarda del 22 de gener, a la llibreria Laie de Barcelona, va tenir lloc la presentació de l'obra *Licantropia*, de Carles Terès. Aquesta és la primera novel·la de l'autor, que fins ara ve col·laborant amb articles a l'espai Viles i Gents (*La Comarca*) i a l'Esmolet (*Temps de Franja*). El local es va omplir per escoltar a l'autor, que al matí havia estat presentant la seva òpera prima a la premsa.

Licantropia va ser premiada l'any 2012 amb el premi Guillem Nicolau, atorgat pel Govern d'Aragó a obres escrites en català. Podem dir, a hores d'ara, que *Licantropia* és l'últim Guillem Nicolau, l'últim perquè la DGA ha decidit no tirar endavant més convocatòries d'aquest premi, conjuntament amb els premis Arnal Caveró i Miguel Labordeta, premis per a obres escrites en aragonès i poesia escrita en llengua castellana, respectivament. Aquesta decisió ha indignat,

D'esquerra a dreta:
Miquel Adam
(Ed. de 1984)
Carles Terès
i Artur
Quintana
JOSEBA VILALTA

plicant la satisfacció de poder treure al mercat una obra com aquesta, on no només s'hi parla de llops i homes-llop com podria pensar el lector, va més enllà.

Tot seguit, es va donar pas al reconegut lingüista Artur Quintana, que va exposar els precedents de l'existència, en temps antic, de llops al Matarranya, i de la relació que mantenia la població amb aquest animal, destacant la figura dels llobaters, protagonistes de moltes llegendes i cultura popular al Matarranya, com per exemple els fets de la Punta de la Camiseta. Quintana va elogiar l'ús de diferents varietats lingüístiques al llarg de la novel·la, com ara el català central de l'àrea de Barcelona i el ric lèxic de la llengua catalana del Matarranya. En acabar, abans de donar pas a Terès, va alertar als assistents de que els llops no són història del passat, encara avui hi ha testimonis de la seva presència a la comarca.

tot i que no ha sorprès, a les associacions, organitzacions i persones que treballen i lluiten per les variants lingüístiques pròpies de l'Aragó, com són l'aragonès i el català.

L'acte el va presentar en Miquel Adam, de l'editorial Edicions de 1984, ex-

La intervenció de Carles Terès va començar donant les gràcies a Quintana per l'encàrrec de la novel·la, que ha escrit amb l'encert de no deixar situacions per resoldre, evitant en tot moment que el lector percebi la història com incompleta.

Amb l'objectiu d'exaltar i donar protagonisme a l'animal que portem a dintre, l'argument va relatar situacions viscudes pel protagonista, en Llorenç, que continuament es troba experimentant el dubte d'estar vivint una realitat o si tot plegat són només fantasies i somnis sense sentit. L'autor ha desenvolupat la narració per a que aquesta doble interpretació dels fets sigui compartida amb qui ho llegeixi. En les tres intervencions, es va coincidir en remarcar que el protagonista viu aquestes experiències amb el goig i la por que provoca allò desconegut.

Terès, també ha donat molta importància a la territorialitat, tot i que en cap moment del llibre s'esmenta el nom real de cap poble del Matarranya, a les persones familiaritzades amb el territori i els seus pobles no els costarà gens reconèixer-los. No passa el mateix amb aquelles poblacions que no pertanyen al Matarranya, de les quals s'indica en tot moment el nom real, per tal de situar a qualsevol no coneixedor de la zona.

L'acte es va tancar amb una copa de cava per als molts assistents i la signatura d'un gran nombre de llibres per part de l'autor, això deixa entreveure que aquesta novel·la serà un èxit.

L'ARGADELL

A Sinera, prop del mar // Juli Micolau

Enguany és l'any del centenari del naixement de poetes excel·lents com Bartomeu Rosselló-Pòrcel (Palma de Mallorca 1913- el Brull, Osona 1938); Marià Villangómez i Llobet (Eivissa 1913-2002) o el poeta que m'ocupa avui, Salvador Espriu i Castelló (Sta. Coloma de Farners 1913-BCN 1985). Dic que m'ocupa per no dir que em plena de goig. Commemorant l'Any Espriu d'una manera senzilla és la màxima joia que puc oferir a la seua memòria. Els primers versos d'Espriu que vaig poder llegir van ser uns poemes dins l'antologia *Nou segles de poesia als Països Catalans*, de Celdoni Fonoll. El pròleg de Josep Palau i Fabre comença així, amb **La bandera més alta**: *Durant molts anys la poesia ha estat, a Catalunya i, en general, als Països Catalans, l'últim reducte de la nostra identitat...*

Com dic, vaig anar bevent aigua cristal·lina de la font d'Espriu i interessant-me per la seua obra, per exemple amb *Les cançons d'Ariadna*. Uns anys més tard vaig adquirir una reedició del poemari *La pell de brau* publicat a la Petita Biblioteca Universal d'edicions 62, la mateixa col·lecció que em va fer descobrir una *Breu història sentimental*, de Montserrat Roig. De la mateixa editorial m'obsequiaren uns anys més tard les *Obres completes d'Espriu...* I sense voler desmerèixer els poetes balears, vull, més que acomiadar-me, donar de nou la benvinguda a Salvador Espriu amb uns versos seus de *Setmana Santa. XXVII: Pots omplir/tot el buit/de somriures/enlaira/al seient/del saber*. Com diu, com deia, com dirà sempre S. Espriu: *El que és escrit és escrit. Però fixes paraules no permetran mai més que la veu calli.*

Ha mort Francisco Beltrán Odri, ex-alcalde de Fraga

// MÀRIO SASOT

Els qui van conèixer a Francisco Beltrán Odri coincideixen en qualificar-lo com un polític coherent i honest, i una persona de profundes conviccions cristianes que va saber buscar l'entesa i la concòrdia, des de la seva Fraga natal i com a diputat en les Corts d'Aragó, en un territori de frontera tan sensible com el que separa (i hauria d'unir) Aragó i Catalunya.

Francisco (Sisco) Beltrán no va tenir una infància fàcil. Procedent d'una família d'origen humil (son pare era jornaler i sa mare realitzava esporàdiques feines en cases de Fraga), la situació va empitjorar encara més durant la guerra i la postguerra. Després de la Guerra Civil, el seu pare, militant del POUM, va haver de exiliar-se a França. Beltrán Odri no el va tornar a veure fins a trenta anys després, quan, aprofitant un viatge a França com a representant dels JOC a un congrés va anar a abraçar-lo, ja moribund, a Montauban (França), on està enterrat, molt a prop de la tomba d'Azaña.

Davant aquesta situació, Sisco comença a treballar als vuit anys realitzant diversos oficis: ajudant de pastor, peó de paleta, temporer agrícola... ("Eren temps de treballar molt i dur, per una pesseta diària, més els àpats" –recordava ell mateix en una entrevista publicada en una revista local). Als catorze anys és contractat per l'empresa Cobertes i Teulades en la construcció del pont sobre el riu Cinca, on cotitza, per primera vegada, a la Seguretat Social.

Més endavant, amb el seu esforç i amb una educació autodidacta, va treballar a un taller i, amb un company va muntar el seu propi negoci de venda i reparació de vehicles i maquinària agrícola, que avui és un dels més importats de la zona de Fraga.

Als 17 anys, animat pel rector de la seva ciutat, Beltrán entra en contacte amb els jesuïtes de Lleida per realitzar uns exercicis espirituals i posteriorment, coincidint amb una greu lesió de la seva columna per motius laborals que el va tenir enguixat més de

Francisco Beltrán Odri

sis mesos, aprofundeix en la lectura de l'evangeli i d'autors com Cardijn i Foucault que van marcar la seva posterior compromís amb els pobres i els desfavorits.

Va començar la seva activitat pública durant el franquisme en organitzacions com Joventut Obrera Cristiana (JOC) i la Germandat Obrera d'Acció Catòlica (HOAC) de les que va ser durant molts anys president provincial i delegat espanyol al congrés que la JOC va organitzar a Roma el 1957.

La seva militància política va començar a final dels anys cinquanta en Convergència Socialista de Catalunya, on va travar gran amistat amb Joan Raventós, i després en el Partit Socialista d'Aragó (PSA) del que va ser un dels fundadors i va intervenir en les negociacions per a la fusió d'aquest grup amb el PSOE.

Va ser candidat al Congrés dels Diputats pel PSA en les eleccions de 1977 i al Senat pel PSOE en les de 1979, any en què també es va presentar a les eleccions municipals, en les quals va resultar elegit alcalde de Fraga per majoria relativa amb el suport dels dos regidors del PCE. En les tres convocatòries següents va obtenir majoria absoluta: 13 regidors de 17.

També va ser membre de l'Assemblea Provisional Autònoma i va resultar elegit diputat de les Corts d'Aragó en dues legislatures, de 1983 a 1991.

Degut al seu treball com industrial, mai va voler cobrar com a alcalde del seu poble durant les quatre legislatu-

res en què va ser-ho.

Durant tot aquest temps com a representant polític no va deixar de mantenir les seves posicions ètiques com a ciutadà en diferents ocasions.

En els anys 70, va encapçalat les protestes contra el projecte d'instal·lar al riu Cinca una central nuclear i va presidir COACINCA, l'associació que aglutinava als col·lectius opositors a la seva construcció.

Enmig dels 80 va ser un dels alcaldes que van impulsar i van signar la Declaració de Mequinensa a favor de la defensa i protecció de la llengua catalana a la Franja d'Aragó i del seu ensenyament a les escoles. Quan en els anys 90 es va consumir la segregació de les parròquies de la franja oriental d'Aragó pertanyents al bisbat de Lleida, i la seva adscripció al de Barbastro-Montsó, Beltrán va encapçalat la signatura d'un escrit elaborat pels cristians de base de la comarca del Baix Cinca a favor del manteniment de les seves parròquies dins de la diòcesi de Lleida.

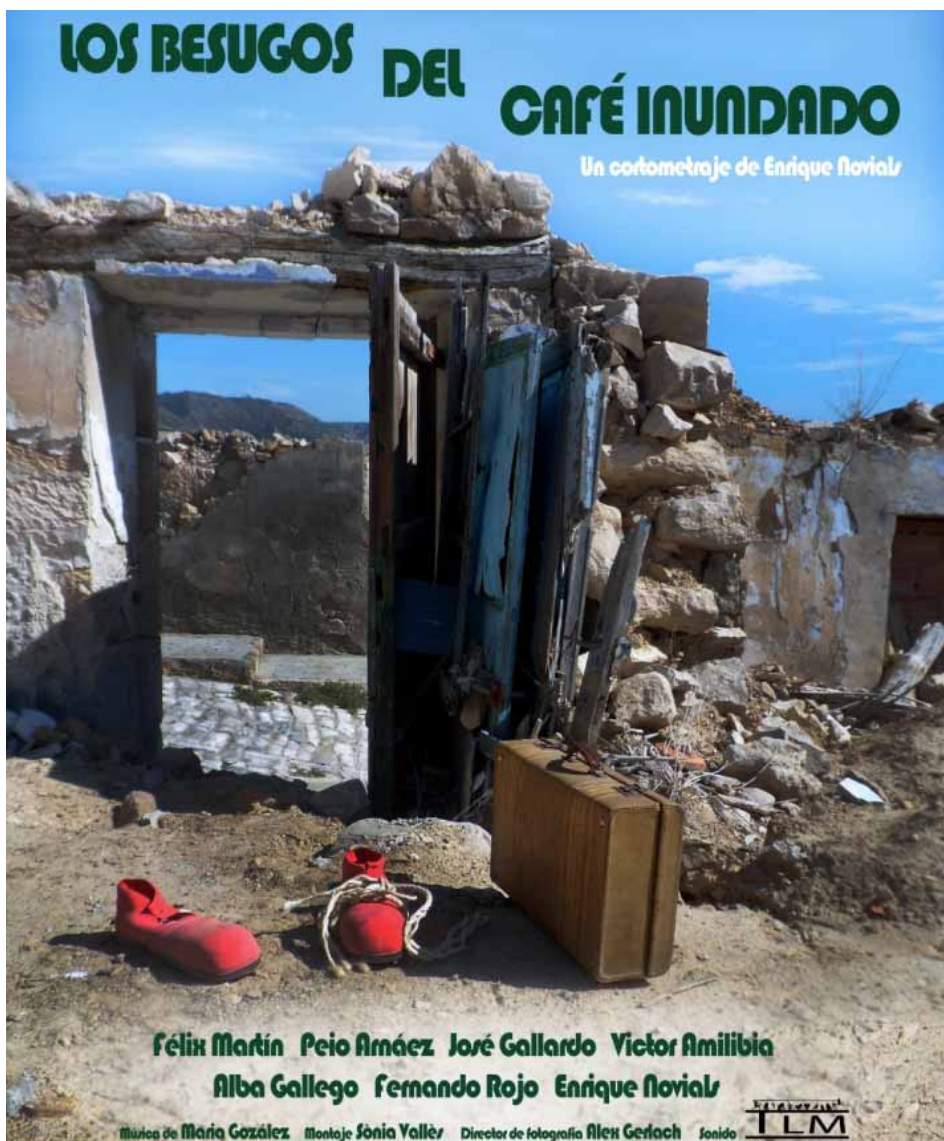
Així mateix, davant el conflicte entre aquestes dues diòcesis pel patrimoni de les esglésies aragoneses segregades, Sisco Beltrán es va mostrar partidari d'un acord amistós entre les dues parts i oferia com a solució la creació d'un Museu a la Franja on s'exposessin aquestes obres en litigi.

La seva vida política institucional va acabar a l'estiu de 1992, quan, fidel a les seves conviccions ètiques i personals, va dimitir com a alcalde de la seva localitat en registrar uns greus successos racistes en què un grup de joves va apallissar a diversos immigrants magribins i una bona part de la població local demanava la llibertat dels presumptes implicats.

Francisco Beltrán va morir en un hospital barceloní el passat dissabte 26 de gener, on va ser traslladat des de l'Hospital Arnau Vilanova de Lleida, en no superar una intervenció quirúrgica derivada dels problemes cardíacs que patia des de feia 15 anys. Deixa vídua i tres fills: dos dones i un home.

Enrique Novials presenta a Mequinensa i Saragossa el seu nou curtmetratge

// C. MESSEGUER / M. ÀLVAREZ

Cartell de la pel·lícula

Dissabte 29 de febrer a les 19:00 hores, la Sala Goya de Mequinensa va acollir l'estrena d'un curtmetratge del fragatí d'ascendents mequinensans Enrique Novials Copons, sobre la desaparició del poble vell de Mequinensa davall de les aigües amb motiu de la construcció del pantà de Riba-roja. Enmig de familiars i amics, va presentar l'acte el mateix director del curt acompanyat del guionista, Mario Ollero, que va dir haver-se inspirat en *Camí de sirga* i en un documental del mateix Novials, *La memòria per damunt de l'aigua* (2008) sobre el mateix tema.

Amb el mateix objectiu que el documental, *Los besugos del café inun-*

dado (2012) pretén recuperar la memòria històrica del Poble i mostrar que el poble nou encara no ha integrat la història del seu antecessor com a pròpia, com si se n'hagués fet *tabula rasa*. El record de la construcció de la presa i de la inundació del poble sota les aigües de l'Ebre es fa des de la perspectiva dels morts que van quedar ancorats en el poble vell, mentre que la parella de nuvis que passeja per les ruïnes en procés de museïtzació simbolitza el futur mequinensà aliè a la memòria dels que hi van quedar doblement enterrats. El mateix Novials encarna, en el paper d'un pallaso amb la boca cosida –efecte especial de la

maquilladora mequinensana Irma Borbon– les veus crítiques a la construcció del pantà que van quedar silenciades. El curt, de 17 minuts de durada, va ser rodat en un mas suposadament local i en el poble vell de Mequinensa, i ha comptat amb el suport de l'Ajuntament de la població.

Presentació a Saragossa

Dues setmanes més tard, el dissabte 12 de gener de 2013, el curt va ser presentat a Saragossa, a la sala d'actes del Centre Cultural Joaquín Roncal de la CAI, on hi assistiren, junt amb el director, bona part del l'equip tècnic i artístic que va participar en la realització de la pel·lícula. Presentà l'acte i al director, el periodista Màrio Sasot que posà en antecedents al públic saragossà del que havia suposat per a la població de Mequinensa la construcció del pantà, un trauma col·lectiu que havia inspirat en alguna de les seues obres a molts creadors nascuts a aquesta vila, com als escriptors Jesús Moncada, Hèctor Moret, Marià López i alguns artistes plàstics.

Després de la projecció s'establí un interessant i animat debat entre el públic i els protagonistes del curtmetratge entorn al procés de gestació y realització de les diferents escenes i als simbolismes d'algunes de les seqüències.

Los besugos del café inundado és el quart curt d'Enric Novials Copons. El primer, *Compost*, va ser finalista al Festival Intermón del 2009. El segon, *Memòries per damunt de l'aigua*, un documental basat en entrevistes a persones de Mequinensa sobre el poble inundat, es va presentar a aquesta vila el 2010, i eix mateix any va fer, amb un equip de persones, moltes d'elles procedents del País Basc, el curtmetratge *Buscando a Zamora*, que va ser finalista al festival d'Arrigorriaga de 2010.

Jesús Moncada i la Fundació Antoni Tàpies

// BERENGUER DE MUSSOTS

El propassat 11 de desembre, en la seu de la Fundació Antoni Tàpies, es féu una segona lectura dramatitzada, a càrrec dels actors Eduard Muntada i Carles Martínez, d'un fragment de la intitolada novel·la inacabada *Dante, S.A.* de Jesús Moncada. Un fragment que situa, en part, l'acció en el marc de la recerca sobre la història de l'antiga editorial Montaner y Simón, i més en concret en el departament de producció de la qual treballà –al costat de Pere Calders i Josep Soler Vidal– Jesús Moncada de 1966 a 1981, any de tancament d'aquesta empresa editora amb més de 120 anys d'existència.

Amb aquesta lectura pública es clogué un any, el 2012, d'intensa presència de l'obra de Moncada en l'espai de la Fundació Antoni Tàpies. Així, els vespres de l'11 d'abril, del

Jesús Moncada a l'antiga editorial Montaner i Simón
(FONS JESÚS MONCADA)

2 i 23 de maig i el 13 de juny d'aquest any s'ha dut a terme quatre sessions –conduïdes per l'escriptor, traductor i crucigramista Pau Vidal– en el marc del Club de lectura Jesús Moncada a propòsit de l'obra literària del nostre narrador, en la representació l'any passat en el Teatre Nacional de Catalunya de l'obra *Mequinensa* –inspirada en bona part en l'obra literària de Jesús Moncada– i en una primera lectura pública, el 30 de juny, de l'esmentat fragment de *Dante, S.A.* a càrrec dels dos coneguts actors i en el mateix indret: l'edifici de la seu de la Fundació Antoni Tàpies, al carrer d'Aragó de Barcelona, una primerenca obra modernista de l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner, nebot d'un dels fundadors de l'editorial, Ramon Montaner.

ESTAMPES RIBERENQUES

Els crustacis seductors // Quim Gibert

Vet aquí que un cranc feia un tomb vora mar un matí que l'aigua estava encrespada. Les pinces se li van gelar tot d'una en contemplar com una llagosta enllestia els preparatius per solcar unes onades que encongien el cor. De tant esparverat com va quedar el cranc, no es va poder estar d'atansar-se a prop de la llagosta: calia avisar-la que el que anava a fer era una bogeria (no li va dir d'aquesta manera, és clar!, va fer servir una paraula més elegant). La llagosta no li va negar que sortir, en aquelles condicions, era un risc. Però tampoc no es va estar d'afegir que els temporals la feien tornar boja.

El cranc no se'n sabia avenir del que passava i, abans que la llagosta s'allunyés aigües endins, li va demanar per fer la travesia plegats.

La mala mar feia anar rebotit el bot d'un costat cap a l'altre. «Quina emoció! Cada onada em deixa sense alè!», exclamava, tota xopa, la llagosta.

El bot no va tardar gaire a enfonsar-se. Tot intentant consolar l'esporguit cranc, la llagosta va dir-li: «Coratge, amic meu! Al capdavant, som criatures marines». Amb aquestes, la llagosta va suggerir al cranc, que estava esquitxat, masegat i marejat, de fer un periple pel fons oceànic. Amb el recorregut aquàtic, el caparró del cranc, que fins llavors no havia parat de donar voltes i voltes, va quedar més alleugerit.

Haver deixat escapar oportunitats per manca de valentia és quelcom que, amb la perspectiva dels anys, ens sap greu. Els crustacis del conte d'Arnold Lobel, assedegats de noves sensacions, saben que la vida només es viu una vegada. I que la intensitat és allò que dóna color a la quotidianitat.

Embarcar-nos vers destins estimulants i pròspers, malgrat la maror, és l'única manera de fer reeixir la llengua, la cultura, la

identitat. No hi ha temps a perdre. On volem arribar? Ens hem proposat que aquesta llengua, aquesta cultura, aquesta identitat, tant a la Franja de Ponent com a la resta de l'àmbit lingüístic, sigui una llengua plenament normal, una cultura plenament reconeguda, una identitat plenament respectada (igual que ho és l'italià, en el cantó suís del Ticino, o el francès en el Quebec, a l'Amèrica del Nord).

El cranc queda seduït per l'enteresa de la llagosta. I quan el bot fa figa, la llagosta no dubta a oferir-li una proposta encara més lluïda: un viatge submarí. El cranc no ho dubta. Les circumstàncies engrandeixen els protagonistes.

Llengua i seducció (2) és el títol de les jornades de dignificació lingüística que cada any acull la ciutat de Fraga, promogudes pel Casal Jaume I de Fraga, amb el suport d'institucions culturals. La convocatòria del 2013 inclou un sopar d'homenatge a Mari Zapater, historiadora fragatina i editora de *Fogaril i calaixera*, revista trimestral en llengua catalana; diferents ponències sobre identitat lingüística a càrrec de l'escriptor Màrius Serra, el psicòleg Ferran Suay i altres oradors pendents de confirmar; visites a l'església de St. Miquel *Lo Castell* i els monestirs d'Avinyanya i d'Escarp. Enguany la cita és el segon cap de setmana de març.

Lev Tolstoi va deixar escrit que la tasca creativa, en la qual ens embarquem, ha de ser una recerca seriosa si de debò pretenem arribar al poble. Si va en aquesta línia, l'escriptor rus era del parer que, aleshores, la gent s'hi acaba sumant entusiasmada.

La falla gira a l'entorn del benestar intern dels personatges. El cranc puja al bot perquè intueix que serà una experiència divertida. La llagosta irradia vitalitat. I és que no hi ha res més seductor que la felicitat.

ÀNGEL VILLALBA, CANTAUTOR

«La gent que viu i treballa... a les viles ha de ser protagonista del seu destí cultural i social»

// CARLES SANCHO

Pregunta. *Després de més de 40 anys pujant als escenaris per interpretar les teues cançons, és difícil per a tu fer este últim pas de deixar d'actuar en directe?*

Resposta. No, crec que ja és hora de deixar-ho per l'edat. Seixanta-set anys faré el dia 17 de novembre, dia de l'adéu com a cantautor. També ho deixo per obligacions personals que fan inviable la meua dedicació al món de la faràndula.

P. *Per què has elegit la teua vila per acomiadar-te?*

R. He triat Favara perquè és la primera vila de la Franja on vaig cantar en públic i al mateix escenari, el Teatre Municipal de Favara fa 40 anys, el 1972, al costat de Quico Pi de la Serra.

P. *Com és que has volgut convidar el duo Recapte en este concert tan especial?*

R. Lo del Duo Recapte, s'entendrà pels lligams culturals en defensa de la nostra maltractada llengua. A l'Antonio Bengochea el vaig conèixer l'any 1984 a casa seua a Calaceit ja que era família d'en Desideri Lombarte i veníem de participar en la Declaració de Mequinensa. Més tard recorreguérem junts i amb l'Anton Abad quasi tots els pobles de la Franja –i tu que no hi devies estar gaire lluny– com a preparació del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana, dins la Comissió Territorial d'Aragó. A Màrio Sasot el vaig conèixer més tard però tan compromès amb la llengua com havíem estat i estem nantres.

P. *Tu vas participar vàries vegades en el Projecte d'Animació a la Lectura Jesús Moncada que va ser suprimit pel Govern d'Aragó. Què en penses d'aquesta decisió després de més d'una dècada en funcionament i que tenia tan bona acceptació entre el públic a qui anava adreçat?*

R. Les decisions del PP i PAR en

Àngel Villalba
CARLES SANCHO

qüestió lingüística i de cultura popular, tret de la jota, el futbol i les romeries és ben coneguda. La llengua de l'imperi és el castellà. Perdó l'espanyol. El que parlen 50.000 aragonesos per ells es aberrant. Són els fills del dictador i disfressats de demòcrates segueixen la mateixa política antipopular, encara que s'autoanomenen Partit Popular. Però dit això, part de la culpa també la té el PSOE, per les seves indefinicions en matèria lingüística.

És clar que em pareix malament que liquidin el Projecte Jesús Moncada adreçat als centres de la Franja. Prefereixen per als alumnes unes classes més autoritàries: "aquí mando yo", sense participació dels xiquets. Els agrada buscar un altre nom a la llengua de la Franja per no anomenar-la català i s'inventen això de l'aragonès oriental. Volen negar l'aprenentatge de la llengua dels xiquets a l'escola, reprimint si cal, ofegant la parla com abans, per veure si tenen sort i acaba desapareixent. Però no ho aconseguiran! Ací estarem nantres lluitant contra les re-

pressions lingüístiques i culturals, vinguin per la dreta o pel costat.

P. *Què creus que has aportat des del punt de vista cultural i musical a la Franja amb el teu testimoni de més de 40 anys de treball ininterromput?*

R. El que jo he aportat ho han de valorar la gent que viu a la Franja, sobretot a les viles del Matarranya, els hi he deixat més de 80 cançons i uns quants poemes. Molts testimonis de lluites passades en la transició.

Crec que les cançons que he cantat són ja patrimoni de tots els matarranyencs, és així per que les han disfrutades tant com jo i se les han fet seues. No hi ha res que em faci més

goig que escoltar en veu d'altres les cançons que un dia vaig compondre jo. Animo a tots els grups i cantants de la Franja a que fessin seues les cançons que vaig cantar jo, per a versionar-les lliurement o fer-ne una adaptació més personalitzada modificant allò que convingui.

P. *Creus que es veu diferent manera*

El cantautor ha de ser crític, descregut i sense por

la realitat de la Franja els qui vivim fora del territori, encara que ens hi sentim estretament vinculats?

R. De totes, totes sí. La gent que viu i treballa tot l'any a les viles han de ser els protagonistes del seu destí cultural i social. Els qui hem hagut d'emigrar i per tant estem fora del seu context, els podem oferir col·laboració, solidaritat i l'ajuda que calgui si ens la demanen. Si no, cotos.

P. *Un dels amics comuns que tenim i que, per desgràcia, vam perdre ara fa 23 anys, va ser Desideri Lombarte. Quins records i quin testimoni hi guardes?*

R. Els que et queden quan perds un gran amic i millor persona. Jo quan em poso a escriure un poema encara parlo amb ell. Que et pareix Desideri? Els foto més canya? Esta cançó de Carmen et porta algun record? La Rosalia, la seua vídua, ja ho sap que de tant en tant parlo amb ell.

P. *En la gravació de l'últim CD t'acompanya un amic de la vila veïna de Nonasp, Florencio Roc, amb qui vau compartir l'afició per la música des de fa molts anys. Encara ara és un dels membres més destacats del grup de jota de Nonasp, formació musical de gran prestigi. Explica com comença esta relació.*

R. L'amistat amb el Florencio ve de molt lluny, dels anys 70, ell tindria 18 anys quan ens vam conèixer al tren camí de Barcelona. Jo pujava a l'estació de Favara i ell a la de Nonasp i com portàvem les guitarres i el trajecte era molt llarg, ens divertíem cantant cançons de taverna i alguna d'en Raimon. Crec que s'ho passaven bé tots els passatgers del vagó on anàvem. Això es va transformar en un costum. Quin dia vas al poble? Ens preguntàvem per veure de coincidir. Després els caps de setmana que no sortíem de Barcelona quedàvem i recorreguérem quasi totes les tasques del Barri Gòtic –carrers Avinyó, Ample, Princesa...– on ens convidaven pel gasto en la condició que seguirem la gresca. Com no ens volíem fer repetitius alternàvem les nostres farres per les tavernes de les viles del voltant. Gelida, Martorell, Sant Cugat del Vallès, Sant Celoni, Castelldefels, Vilanova, fins i tot, Reus i Cambrils on ens van contractar per amenitzar una revetlla. El

nostre mitjà de transport era el tren, el trajecte sempre era una aventura ja que no portàvem bitllet i no sabíem mai fins on arribaríem.

Les cançons que he cantat són ja patrimoni de tots els matarranyencs

Si ens feien fora del tren allí ens quedàvem, si no baixàvem on ens pareixia. Això va durar 2 o 3 anys fins que Florencio va marxar a la mili i jo ja estava mig embolicat

com a cantautor fent de teloner al Quico Pi de la Serra, quan la censura li permetia cantar.

P. *Tu que vas participar en el projecte recopilatori de música en català del Matarranya amb l'enregistrament de dos CD i recitals al territori, què en penses d'aquella novedosa convocatòria? Va ser una bona manera de reunir els músics del territori? Creus que hauria de tindre continuïtat?*

R. Va ser un projecte molt interessant, on la joventut d'estes viles es van abocar per fer la música que els agradava i en la seua llengua. No només els músics van disfrutar, si no tota la joventut es va sentir identificada amb les cançons. La meua va ser una petita aportació sense massa ressò. Eixos projectes no s'haurien d'aturar.

P. *Com veus el panorama actual musical a la Franja?*

R. Aquí a la Franja, els grups i formacions musicals i les rondalles jotes mai no hi ha hagut tanta quantitat i qualitat, tenim una bona cul-

tura musical. Altra cosa són els compositors que som poquets. Ara, com que a la Franja hi ha una població de només 50.000 habitants, potser que hi hagi més percentatge de compositors que a Espanya.

P. *Per què no surten nous cantautors al territori?*

R. La pregunta del milió. El que en un temps va ser un col·lega meu, Luis Pastor, en un dels seus poemes ho explica molt bé: “¿Dónde estan los cantautores?” Els cantautors avui fan nosa, només sobrevisu el qui canta a les flors, a la bellesa, a l'amor o la sàtira en un rock. El cantautor ha de ser crític, descregut i sense por. Escriure allò que l'envolta i portar-ho als escenaris. No només al nostre territori falten poetes compromesos i sobren metralletes al món.

P. *Què en penses de la nova Llei de Llengües promoguda per l'actual Govern d'Aragó?*

R. Una blasfèmia cultural.

P. *Com veus la situació actual de la llengua catalana a la Franja en general i a les nostres viles en particular?*

R. Si no s'aprèn a l'escola el català normatiu, cada dia augmentaran més els castellanismes que aniran cuquant la parla que vam heretar dels nostres avantpassats. Els nostres polítics no estan per donar solucions en este tema sinó per embolicar encara més el panorama lingüístic. Abans i ara.

Gràcies per l'entrevista i molta sort, Àngel.

Els cantautors franjolins

El treball que va guanyar el Premi Guillem Nicolau 1995 de Màrio Sasot titulat *Joglars de frontera. La cançó d'autor a l'Aragó catalanòfon* destacava tres cantautors amb un repertori musical ampli: Tomàs Bosque, Àngel Villalba i Anton Abad. Tomàs Bosque, de la Codonyera, va començar a compondre i a cantar el 1968 i després d'una dècada pujant als escenaris va deixar d'actuar. Recentment tornà a publicar el recull de cançons, poemes i escrits *Melodia provençal. Poesia, música i prosa* (2010). Àngel Villalba també començà a compondre i a cantar a final de la dècada dels 60 com Tomàs i després de més de 40 anys s'acomia definitivament. Així que Anton Abad, de Saidí, és l'únic cantautor franjolí que queda actiu, i esperem que continuï per molts anys. Anton començà a cantar a final de la dècada dels 70 i té enregistrats sis treballs: *Avui és un dia com un altre* (1989), *Lo ball de la polseguera* (1991), *Cap problema* (1995), *Sóc de poble* (2002), *A la corda fluixa* (2005), i *Llesques* (2009). Més tard es va incorporar al llistat de cantautors Rafael Casas, d'Alcampell que recentment ha publicat *Les meues cançons*, volum on es recullen els textos de les seues composicions. Lamentablement l'actual panorama musical fa cada vegada més difícil el camí per animar a nous cantautors franjolins.

IX Concurs Vila de Pena-roja

// CARLES SANCHO

Entrega de premis del Concurs de Relats
COMARQUES NORD

Susana Antolí ja va ser la guanyadora de la primera convocatòria del Concurs de Relats Maties Pallarés el 2004 i també la d'enguany amb el segon premi per obra presentada que titula "Ironies". El relat és una narració històrica de masovers i maquis, d'amors i d'odis que acaba de forma tràgica i que ens és molt propera tant pel paisatge com pel llenguatge que utilitza. L'escriptora beseitana també ha guanyat altres guardons: el Segon Premi de Memòries bajoaragoneses del CESBA 2002 amb "Memòries d'un altre segle", I Concurs de relats hiperbreus de la Comarca del Matarranya 2005 amb "Loteria" i el Premi Guillem Nicolau 2006 amb el poemari "Tornem a ser menuts".

El Concurs Vila de Pena-roja de Tastavins de relats Maties Pallarés s'ha convertit enguany en l'únic guardó a l'Aragó que premia obres en llengua catalana, després de la supressió dels Premis Guillem Nicolau per part del Govern d'Aragó. Un autèntic despropòsit. Esperem que l'Ajuntament

de l'Alt Matarranya continuï esta convocatòria que l'honora com a vila en apostar per la seua llengua i, per tant, per la cultura.

L'Ajuntament de Pena-roja va concedir el passat diumenge 20 de gener els premis de pintura i relats del IX

Concurs Vila de Pena-roja de Tastavins coincidint amb la festivitat dels sants patrons de la població sant Fabià i sant Sebastià. El primer premi Maties Pallarés va ser pel l'escriptor madrileny José Luís Parrilla amb "Un último deseo". L'escriptor no va assistir al lliurament per por a les previsions meteorològiques del cap de setmana, si que hi va estar a recollir el guardó Susana Antolí. El premi de pintura Desideri Lombarte va ser per la valenciana Sílvia Sánchez amb l'obra "Límite sin máscara I" que també presencià l'acte.

Enguany s'hi van presentar al concurs un total de 53 narracions, vuit en català i les altres en castellà. Els relats guanyadors com cada any, des que es van instituir els premis, seran publicats en el programa de festes de la vila.

Llengua i seducció (2) JORNADES PER LA DIGNIFICACIÓ LINGÜÍSTICA Fraga (Baix Cinca)

Divendres, 8/3/13, Hotel Casanova (Av. Madrid 54)

21:00 Sopar tertúlia amb motiu dels 90 números,
15 anys de Fogaril i calaixera amb Mari Zapater, editora de la revista.

Dissabte, 9/3/13, Palau Montcada (c/ St. Josep de Calassanç 12)

10:00-14:00 Ponències a càrrec de Quim Gibert i Ferran Suay, psicòlegs; Pepa Nogués i Vicent de Melchor, Associació Clarió; Màrius Serra, escriptor.

Programa complementari del cap de setmana:

17:00 Visita guiada a Lo Castell. Punt de trobada: rotonda del Sotet.

Diumenge, 10/3/13

10:00-13:00 Visites guiades als monestirs d'Avinganya i d'Escarp

DONES

Silvana Mangano (Roma, 1930-Madrid, 1989) // M. Llop

Actriu italiana que triomfà en els anys 50-70. Ballarina i model; als 16 anys guanyà el concurs *Miss Roma* i participà en el *Miss Itàlia*. L'any 1946 debutà en el cinema amb la pel·lícula: *L'elixir d'amor*, es diu que entrà al món del cinema a conseqüència de la seua relació amorosa amb Marcelo Mastroiani, però la fama mundial li va venir l'any 1948 amb *Riso Amaro*, film de Giuseppe de Santis i l'any 1949 es va casar amb el productor d'aquesta pel·lícula, Dino De Laurentiis amb qui va tenir quatre fills i filles.

Pel·lícules inolvidables de Silvana Mangano són: *L'oro di Nàpoli* (Vittorio De Sica, 1954), *Mambo* (Robert Rossen, 1954), *Teorema* (Pier Paolo Pasolini, 1968), *Morte a Venezia* (Luchino Visconti, 1971),

Dune (David Lynch, 1984). Per a mi, aquesta actriu té l'expressió de la cara d'una dona autèntica, sense maquillatge, amb força natural, amb els pòmuls i les ombres de la cara perfectament ubicades al lloc precís per ressaltar la seua feminitat natural. Silvana Mangano morí jove, als 59 anys, d'un càncer de pulmó.

Amb aquesta actriu sensual, atractiva, interessant... he volgut fer un homenatge a les actrius italianes que van marcar una època importantíssima en el cinema italià: Gina Lollobrigida, Sofia Loren, Eleonora Rossi Drago, Gianna Maria Canale, Lucia Bosé... i a tantes pel·lícules en blanc i negre, o color, que a les persones amants del cinema tants moments meravellosos ens fan passar.

Cinca Mig i Llitera milloren el servei de bombers

// REDACCIÓ

Els presidents de les Comarques del Cinca Mig, José Antonio Castellón, i de la Llitera, Antonio Fondevila, han decidit unificar els serveis de bombers d'ambdues comarques en un de sol.

Els dos presidents s'han reunit amb el conseller de Política Territorial i Interior, Antonio Suárez, a qui li han manifestat la seva intenció de signar un conveni amb el Govern d'Aragó pel qual s'optimitzaran els mitjans humans i materials actuals en un sol parc que estarà situat a Montsó i que comptarà amb un suport logístic a Tamarit de Llitera.

D'aquesta manera, el Cinca Mig i la Llitera s'avancen al que vindrà després de l'aprovació de la Llei de Prevenció i Extinció d'Incendis i Salvament que es troba a tràmit en les Corts d'Aragó.

L'objectiu, segons ha destacat el conseller de Política Territorial Antonio Suárez, és guanyar en eficàcia i en eficiència ja que es garantirà un servei de 24 hores els 365 dies a l'any per a ambdues comarques. Suárez ha definit el plantejament fet pels dos presidents comarcals com "ajustat i convenient".

Parc de Bombers de la Llitera

No en va, el president de la Llitera, Antonio Fondevila, ha recordat que amb aquest acord "només anem a guanyar perquè aconseguirem una cobertura de 24 hores amb ràtios de temps de resposta molt assumibles, gràcies a l'optimització dels actuals mitjans humans i materials i a la ubicació d'aquest punt de suport logístic a Tamarit que donarà servei als municipis de la Llitera més allunyats de Montsó".

Entretant, el president del Cinca

Mig, José Antonio Castellón, ha recordat que "portem mesos parlant d'aquest assumpte i, vista l'actual situació econòmica, considerem que és la millor solució per prestar un bon servei amb bombers professionals i voluntaris optimitzant els recursos existents".

En les properes setmanes es seguirà treballant en la redacció de l'acord pel qual les Comarques comptaran amb l'assessorament tècnic del Govern d'Aragó.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Sobirania sobirana // Ramon Sistac

La sobirania, segons el diccionari, és la "qualitat del poder polític d'un estat o d'un organisme que no és sotmès a cap altre poder". És, evidentment, un derivat de *sobirà* (del llatí *superianu, alteració de *superiore*), "que està per damunt de tots els altres". És un adjectiu poc habitual en català modern, encara que s'ha conservat en alguns usos gairebé fossilitzats (com en *Pallars Sobirà*, és a dir el Pallars superior, per oposició al *Jussà* o inferior) o especialitzats (als molins fariners, la *mola sobirana* és la de damunt, que gira sobre la *jussana*). Com a substantiu, el sobirà és qui "té l'autoritat suprema dins l'Estat". Un exemple ho matisa: "*En una democràcia el poble és el sobirà*"; d'ací, doncs, la definició anterior de sobirania. *Sobiranisme* no hi apareix, ni al diccionari ni a les enciclopèdies a l'ús; deu ser, doncs, un neologisme molt modern i conjuntural. Tampoc no hi és *sobirà* en el sentit que ens ha arribat a través de la literatura anglesa del XIX: moneda d'or britànica, encara usada avui com a valor de reserva.

Per a cloure estes ratlles he esperat a saber el resultat de les votacions al parlament de Catalunya sobre la sobirania del poble català (la qual cosa em pot comportar l'enemistat de-

finitiva de la direcció de la revista, ja que el termini de tancament acabava ahir). Conscient que el tema causa irritació cutània en les pells més fines, especialment si són aragoneses, i poc amic com sóc de definir-me o *mullar-me* sobre temes identitaris tan delicats, no penso fer al respecte cap declaració política ni cap anàlisi geoestratègica que em pugui comprometre. Em limitaré a improvisar una recepta de cuina commemorativa d'un esdeveniment que, agrade o no, serà d'aquells que "marcaran una fita". M'inspira la mateixa paraula *sobirà*, en la seua traducció castellana: *Soberano* és un brandi espanyol *carajillero* (aquell de la cançoneta "*Soberano es cosa de hombres*"), molt popular en temps de *don Francisco*. Crec que encara se'n fa. Doncs bé: agafarem una bona llonganissa, a poder ser pujadeta de pebre, i la posarem, punxada i enroscada i amb un pensament d'oli, en una paella, a foc dolcet i tapada, que sue. Quan ja serà cuita la destaparem, l'arriurem generosament amb *Soberano* i la flamejarem. Ah!, apagueu abans la campana, que hi ha perill d'incendi. El resultat no serà res de l'altre món, però haurem aconseguit de fer *botifarra al sobirà*.

Actuació a la Torre del Comte

// REDACCIÓ

Cartell de l'espectacle

El passat dia 17 de novembre va oferir-se al Saló de la Torre del Comte l'actuació de Marta Momblant Ribas del seu treball *Apunts per Resposta a Cartes Impertinents*. Aquest petit espectacle literari obria les IX Jornades Culturals que organitza la Comarca del Matarranya amb col·laboració amb els ajuntaments amfitrions per cada acte que es celebren en els diferents pobles de la comarca. En aquest cas es tractava de teatre en català.

Apunts per Resposta a Cartes Impertinents és una conferència-espectacle en la que es combina la lectura dramatitzada de les "Cartes Impertinents" que escrigué la M. Aurèlia Capmany a finals dels anys seixanta amb la interpretació de tot de personatges creats de nou en clau de comèdia teatral sorgits del text teatral *Resposta a Cartes Impertinents*, dramatúrgia per a l'escena de gran format que Marta Momblant Ribas en rebre subvenció de la Generalitat de Catalunya (E.A.D.C.) ja va escriure l'any 2008, i de la qual l'edito-

rial Tarragonina Arola Editors en farà la publicació durant la present temporada dins la seva col·lecció *Textos a part. Teatre Contemporani*.

M. Aurèlia Capmany i Farnés (1918-1991), novel·lista, dramaturga i assaigista, va ser una destacada feminista i activista cultural. La seva primera novel·la *Necessitem morir* es publicà el 1952. Va ser una de les escriptores catalanes més polifacètiques, ja que a més de la narrativa es va dedicar a la traducció; va conrear el teatre, l'assaig i altres gèneres. Sobresurten entre les seves obres *La dona a Catalunya: consciència i situació*, del 1966.

L'obra de M. Aurèlia Capmany que l'espectacle de Marta Momblant ens proposa, veié la llum l'any 1971 en la seva primera edició – introbable – sota el títol: *Cartes Impertinents de dona a dona* i en la segona i darrera edició de l'any 1980, gairebé exhaurida, es presenta com a *Cartes Impertinents* amb una carta-pròleg de Josep Maria Llompart i amb il·lustracions de Pau Fornés. Ambdues edicions a càrrec de l'editorial Moll, a Palma de Mallorca. L'epistolari conté un total de vint-i-vuit cartes escrites per dones a altres dones. Totes les dones que hi apareixen gaudeixen d'un magistral dibuix a cavall entre la individual i l'arquetip. De la concreció d'aquesta dicotomia que la M. Aurèlia ens llega a través d'un bon traç, refinat i contundent, ens arriba un calidoscopi tridimensional. Primer, l'essència de l'ànima humana d'aquestes dones, amb cara i ulls, amb els seus sentiments i emocions personals esdevenint així universals; després, el ventall social de dones en el si d'una època concreta i per últim, un recull de dones "històriques". En acabat, en sura l'anàlisi social, cultural i psicològic d'homes i dones en la seva vessant més humana al llarg de tots els temps.

El treball interpretatiu que es presenta al petit espectacle literari que es va poder veure a la Torre del Comte d'*Apunts per Resposta a Cartes Impertinents: Divertiment Autocrític de Realitats Femenines*, precisa per al seu desenvolupament només d'una taula

i de dues cadires, ja que pot quedar contextualitzar en qualsevol entorn on es pugui convocar "una xerrada o una conferència": La Dra. Riudors –excèntrica intel·lectual/reputada sociòloga– entra en escena. Ella està prenent "apuntes" a partir de cada "conferència" que fa per escriure'n una "resposta social" dels nostres temps quan ja han passat gaire bé quatre dècades d'ençà que la M. Aurèlia Capmany donà veu al seu calidoscopi de dones. La Dra. Riudors és una intel·lectual tan excèntrica que, mentre va llegint les cartes, farà sorgir del seu imaginari teatral tot de personatges femenins –i altres de no tan femenins!– que li discutiran el contingut i li aniran argumentant els diferents angles que presenta la posició social de la dona a dia d'avui. La Dra. Riudors provocarà un debat desgavellat entre ella mateixa i els seus personatges, els quals haurà interpretat ella tota sola...! Però en arribar al final, la "conferència-espectacle" esdevé també interactiva, perquè tot formant part de la lectura i de la interpretació dels textos de la dramaturgia, s'ofereix la paraula al públic per a que puguin donar el seu parer respecte al tema social de la dona i la seva evolució, convidant així al debat, amb tot l'humor que possibiliti la nostra realitat.

Marta Momblant Ribas que des de l'any 2006 està instal·lada a Beseit, població amb la que ha mantingut vincles familiars des de l'adolescència, és nascuda a Barcelona l'any 1969, i la seva formació, trajectòria artística i professional s'ha desenvolupat en la direcció escènica, la interpretació i en la dramaturgia teatral, exercint-la sobretot a Londres i a Barcelona. Ha viatjat arreu i a partir del 2006 desenvolupa també la narrativa: és guanyadora del premi Guillem Nicolau 2009 a les lletres catalanes a l'Aragó amb la novel·la: *La Venta de l'Hereva*, i també finalista del mateix premi l'any 2008 amb l'obra teatral *Fora de Temps, Fora de Lloc* publicada al 2009 a Lo Trinquet, col·lecció a càrrec de l'Artur Quintana i Font, José Miguel Gràcia i Carles Sancho per l'Institut de Estudios Turolenses.

La Tauromàquia de Goya, al castell de Vall-de-roures

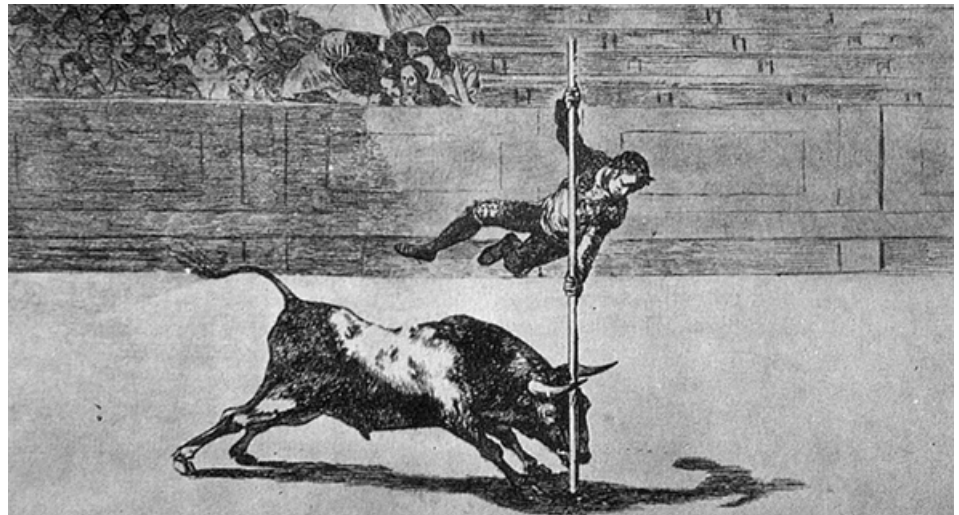
// LLUÍS RAJADELL

Animada per l'èxit de l'exposició dedicada a Salvador Dalí que es va poder veure al castell de Vall-de-roures des del 4 d'agost fins al 31 de desembre, la Fundació Valderrobres Patrimonial es disposa a reeditar l'experiència amb una mostra dedicada a un altre geni de la pintura espanyola, Goya. Des del 9 de febrer al 8 de desembre de 2013 es podrà veure al castell-palau dels Fernández Heredia la serie completa de gravats 'La Tauromàquia'. Es tracta d'una col·lecció molt coneguda pel gran públic, encara que parcialment, i que suposarà un alicient més per visitar la comarca del Matarranya.

La sèrie 'La Tauromàquia' de Goya pertany al fons de la Fundació Universitaria Iberoamericana (Funiber), que ha signat un conveni de col·laboració amb Valderrobres Patrimonial de sis anys de duració que fa possibles exposicions pictòriques de primer nivell al castell de Vall-de-roures. La inauguració oficial està programada per al 30 de març i inclourà una conferència del director de Funiber, Federico Fernández Díaz.

El director de Valderrobres Patrimonial, Manuel Siurana, va explicar que, inicialment, per a 2013 es tenia prevista una exposició monogràfica de Miró, però els materials d'este pintor en mans de Funiber estaven ja compromesos per a Hondures. El pintor avantguardista català es va substituir pel clàssic Goya, una alternativa que Siurana considera de molt interès per a tot tipus de públics.

Manuel Siurana confia en que els recursos patrimonials de la capital del Matarranya junt amb l'atractiu de l'exposició de Goya puguin frenar la davallada de visitants provocada per la crisi en 2012. "Ha estat un any dolentíssim, amb una caiguda de les visites del 14% que ha estat particularment intensa entre el grups i menys acusada entre els turistes a títol individual", reconeix.

Un dels gravats de 'La Tauromàquia' que es podran veure al castell durant 2013

Aclareix, no obstant, que el descens ha pogut tocar fons perquè va estar més accentuat al començament de l'any que a l'acabament.

En total, el 2012 van passar 187.000 visitants pel castell de Vall-de-roures. L'exposició de Dalí, amb 37 gravats de dues sèries, va contribuir en gran mesura a aconseguir esta xifra i va evitar que la davallada fóra encara més accentuada. "Ha hagut molta gent que ha vingut específicament a veure la mostra", va indicar.

Respecte a l'exposició de Goya, Siurana està convençut de que "agradarà molt", tant al públic interessat en la pintura i l'art com als aficionats a tauromàquia. Afegeix que a la comarca del Matarranya n'hi ha molta afició a les corregudes de bous i això pot animar als veïns a visitar la mostra. "El nostre objectiu no és només el turisme sinó també que la gent del poble disfruto d'una oferta cultural de qualitat", aclareix.

Per animar als veïns a conèixer l'obra del geni de Fuentetodos, els darrers divendres de cada mes hi haurà una entrada de preu rebaixat en un 50% per als valderrourens. La tarifa normal serà de 4 euros –que inclouen veure el castell, l'església i l'exposició–, que es quedaran en 2 amb el descompte per als residents.

En properes edicions, la Fundació Valderrobres Patrimonial vol reprendre el projecte de portar al castell l'obra de Miró i també a Picasso. L'exposició de les creacions dels millors artistes espanyols ha obligat a l'entitat organitzadora a dotar el castell gòtic d'unes mesures de seguretat excepcionals que constitueixen la principal despesa dels muntatges.

Però les exposicions no són l'únic projecte de Valderrobres Patrimonial, que ja treballa en l'adaptació de l'antic Hospital, un edifici monumental proper al castell, com a centre d'interpretació dels estils arquitectònics gòtic, renaixentista i barroc, molt presents al Matarranya. Ha demanat ajut econòmic a la DGA per desenvolupar una iniciativa que comportaria una inversió d'uns 250.000 euros.

El centre d'interpretació permetrà recuperar un edifici de valor monumental de propietat municipal que estave destinat, inicialment, a la Fundació Matarranya Nature, que pretenia condicionar un centre d'interpretació de la natura vinculat a la colònia de voltors assentada al Mas de Bunyol, dins del terme de Vall-de-roures. Si tot va bé, les obres per a condicionar el centre divulgador de l'art podrien començar l'any proper.

Desconvocats els premis Guillem Nicolau i Arnal Caveró 2012

// MÀRIO SASOT

La Conselleria d'Educació, Cultura i Esports de la DGA no ha convocat els premis Guillem Nicolau, Arnal Caveró i Miguel Labordeta corresponents a 2012.

Aquests premis, atorgats a obres escrites en català, aragonès i poesia en castellà respectivament, es convocaven anualment el mes de juny de l'any anterior, cosa que en aquest cas no es va fer, i al desembre es reunia el jurat per a fallar els premis. Durant el passat mes de gener, en torn a la data de l'aniversari de naixement de Baltasar Gracián, es donava a conèixer els noms dels premiats i les obres guardonades.

Fonts de la Direcció General de Cultura de la DGA ens van informar que dins del Departament d'Educació, Cultura i Esports "estan redactant les bases d'uns nous premis que es convocaran més endavant".

Des dels sectors culturals que defenen i treballen per les llengües aragoneses no oficials s'està estenent el temor que els actuals premis Guillem Nicolau i Arnal Caveró es convertiran probablement en un únic premi de literatura "en lengua o lenguas aragonesas" on es podran presentar treballs en "modalitats orien-

tals i septentrionals".

L'anunci i la convocatòria d'aquests nous premis podrien esperar a que fos aprovada la nova Llei de Llengües que ara està passant el prescriptiu tràmit parlamentari a les

Merxe Llop,
premi
Guillem
Nicolau 2010
JOSÉ LUIS MORTE
REMACHA

Corts aragoneses. Una altra possibilitat és que els Premis es convoquen abans de l'aprovació de la dita Llei, com una manera d'obrir pas i aplanar el camí del nou marc jurídic que aquesta marcaria.

Els premis Guillem Nicolau i Arnal Caveró van ser creats per la DGA a la meitat dels anys 80 sent president Santiago Marraco i conseller de Cultura José Bada. Posteriorment, van ser suprimits durant lo govern d'Hipólito Gómez de las Rocas (PAR) i van tornar a convocar-se l'any 1995, mantenint una continuïtat fins l'any passat. El primer Premi Guillem Nicolau el guanyà l'escriptor Josep Antoni Chauvell l'any 86, amb la novel·la *L'home de França*. L'últim Premi convocat fins ara va ser guanyat per Carles Terès el 2011, amb la novel·la *Licantropia*.

Projectes de comunicació A *Enrestida*

// MÀRIO SASOT

Des del dijous 10 fins al dissabte 12 de gener, van tindre lloc al local de l'associació cultural alternativa saragossana *A Enrestida*, organitzades per aquesta mateixa entitat, unes interessants jornades al voltant de diversos projectes de comunicació, bàsicament del món audiovisual i de les xarxes socials, en llengües minoritàries.

El divendres van obrir les jornades els responsables de l'emissora lliure del casc antic saragossà Radio Topo i del seu programa en aragonès *Fendo Orella*. Després de reconèixer que les ràdios lliures a Sara-

gossa "no han dedicat, ni de bon tros, l'atenció que mereixien les llengües minoritàries d'Aragó" van destacar certs símptomes de canvis, amb la celebració unitària de les Jornades "Mosica y parolas",

una Jornada de quinze hores seguides de programació de ràdio en aragonès, i es mostraren oberts a incloure a Ràdio Topo l'aparició d'altres programes estables en aragonès i en català.

El dissabte va ser el torn per a projectes de comunicació en aragonès a

la xarxa. Per una banda es va presentar l'agència de notícies *Ara Info*, (<http://arainfo.org>) que ofereix informacions alternatives i poc difoses als mitjans convencionals, majoritàriament traduïdes a l'aragonès, i del diari digital en Aragonès *Arredol*.

Dissabte van interviure els representants de quatre projectes: CAFE Antzokia, un programa de ràdio musical en euskera; El segell discogràfic trilingüe aragonès *Magofermin*; *el Comunica N'Roll*, de difusió cultural i audiovisual i el projecte informatiu en català de Ràdio Matarranya.

Santiago Val i l'Aragó trilingüe

// M.D. GIMENO

Santiago Val Palacios (Codo, Saragossa, 1956) és mestre a l'Ensenyament Públic des de fa més de trenta i cinc anys. Actualment treballa al Col·legi Públic "Zalfonada" de Saragossa però abans, durant més de deu anys, va exercir al Col·legi Públic de Maella. Sempre ha estat un apassionat de les llengües minoritàries aragoneses i, motivat per la voluntat de la seua pervivència i recuperació, les ha estudiat i ha contribuït a la seua difusió. De l'aragonès ha impartit classes i pronunciat xerrades divulgatives, i és autor d'*Apuntes ta un curso alazetal d'aragonés* (1976), del *Curso alazetal d'aragonés* (1980), un mètode d'aprenentatge de la llengua aragonesa, pioner en el seu camp, i del *Dizionario breu de a luenga aragonesa* (2002), el primer i únic –fins ara– diccionari monolingüe d'aragonès.

Fruit del seu temps de residència i treball a Maella, a on va arribar l'any 1981, són dos treballs importants. Primer, un *Estudio sobre el bilingüismo en el Matarraña zaragozano* (1989), obra col·lectiva que pretenia constatar,

mitjançant qüestionaris, los coneiximents lingüístics tant del castellà com del català local dels escolars entre 12 i 14 anys de Maella, Favara i Nonasp, així com dels de Casp, població només castellanoparlant. Després, quan ja havia deixat la localitat, va publicar el *Vocabulario dialectal del habla de Maella* (Aragón) (2000), elaborat a partir de les fitxes que els seus alumnes de 7è i 8è d'EGB van anar recollint dels seus iaïos per escrit i en gravació, i que ell mateix va completar amb d'altres informants de la vila. Amb l'estudi sociolingüístic va constatar, tristament, que entre la població de referència de la mostra existia un millor nivell de coneiximent del castellà que del català, tot i que esta era la llengua d'ús predominant de tots. En este sentit, lo segon títol, un extens recull de 4.000 paraules, tracta de fixar per escrit l'important cabal lèxic de la població i pretén resultar útil com a eina pedagògica; ho pot ser tant per l'exhaustivitat com pel rigor lexicogràfic: cada vocable conté la seua transcripció segons l'Alfa-

Santiago Val

bet Fonètic Internacional (A.F.I.), l'etimologia, les accepcions corresponents en castellà i, si difereix, la correspondència gràfica amb lo català estàndard.

Los estudis mencionats són una evidència de la passió filològica de Santiago Val, però també de la seua voluntat d'integrar-se a la realitat quotidiana dels maellans a qui ensenyava i amb els quals ell i la seua família convivia. Les publicacions mencionades constituïssen la seua aportació personal i científica a una població sotmesa a un procés continu de castellanització, que –segons afirmas– s'ha efectuat i s'efectua des de la minoria funcionària, i que ell ha mirat de reparar com a un deute moral.

U12

Vuitcentistes aventurers catalans // Esteve Betrià

Abans d'entrar al fons d'aquest escrit, em permetreu que faça una breu digressió a propòsit dels últims anys de Jan Potocki, l'autor polonès del *Manuscrit trobat a Saragossa*. Així, el 1812 aquest protoromàntic escriptor es retirà –envellit, malenconiós, desenganyat i després d'una extensa mobilitat vital–, al castell familiar d'Uladowka afectat de neurastènia, malaltia mental que, segons algun biògraf prou imaginatiu, li engendrà la idea que s'havia convertit en home llop. Per aquesta o per una altra raó, començà a polir l'ansa d'una sucrera de plata fins a donar-li forma de bala. En acabat, demanà al capellà del castell que beneís el projectil i tot seguit es disparà, amb 54 anys, un tret al cap el 2 de desembre de 1815. Un final que sens dubte cridà l'atenció de Joan Perucho –sempre atent a la literatura fantàstica i als mons tenebrosos i malèfics– i, de retruc, ha hagut de despertar la curiositat –suposo– del nostre Carles Terès.

Doncs bé, mentre preparava la crònica del mes passat dedicada al Potocki, em va venir al cap –tal com vaig intentar reflectir– el nom i la vida en paral·lel d'un coetani seu, l'intrèpid explorador i espia català Domènec Badia –més conegut com Alí Bei, l'Abbassí– que a cavall dels segles XVIII i XIX, va recórrer i estudiar el nord d'Àfrica i l'Orient Mitjà, uns viatges que el menaren a visitar la Meca i que finalitzaren amb el seu enverinament a Damasc el 1818 per obra dels serveis secrets anglesos.

Si Jan Potocki em va fer pensar en Alí Bei i llurs paral·lelismes

vitals (tràgics finals inclosos), Domènec Badia em va fer pensar en els paral·lelismes amb un altre viatger i aventurer català del romàntic segle XIX: Sinibald de Mas i Sans (1809-1868). Nascut, com Alí Bei, a Barcelona, Sinibald de Mas fou un polifacètic aventurer: sinòleg, pintor, cal·lígraf, lingüista, escriptor poliglota, diplomàtic, intel·lectual iberista i pioner de la fotografia. Féu diversos viatges pel Pròxim Orient i, sobretot, per l'Extrem Orient empès en un primer moment per la lectura de l'obra d'Alí Bei. El 1834 inicià un viatge que el dugué a Constantinoble, Líban, Palestina, Egipte, Aràbia, Pèrsia fins arribar a Calcuta el 1838 on, com a pioner de la fotografia, féu els primers daguerreotips en terres de l'Índia. Acabà aquest primer viatge a Manila, on també introduí l'ús dels daguerreotips. El 1842 tornà a Madrid, però al cap de poc fou enviat com a ministre d'Espanya a Xina. El 1843 s'establí a Macau i explorà la costa xinesa. Els seus viatges li despertaren la idea de crear un idioma universal, basat en 20 llengües que coneixia, i que va descriure en l'opuscle *L'Idiographie* (Macau, 1844). De nou a Madrid, l'any 1851 fou rellevat del seu càrrec de diplomàtic. Publicà a Lisboa *A Ibèrica* (1852), on defensava una federació ibèrica que respectés les minories nacionals de la Península Ibèrica; i a París *L'Angleterre, la Chine et l'Inde* (1857) i *La Chine et les puissances chrétiennes* (1861), on proposà la fragmentació de la Xina per a facilitar una utòpica federació mundial d'estats. Morí a Madrid el 1868.

La Casa de Fraga a Barcelona celebra els 25 anys d'existència

// CARME MESSEGUER

Diumenge 16 de desembre la Casa de Fraga a Barcelona va celebrar el seu ja tradicional dinar de Nadal, tot i que en aquesta ocasió, en lloc de fer-ho a Barcelona, el va convocar a Fraga, amb motiu del lliurament de la Medalla de la Ciutat de Fraga per part de l'Ajuntament d'aquesta població per a les entitats que assolixen 25 anys de trajectòria.

La jornada va començar amb un acte solemne a la Sala de plens de la Casa consistorial, en què l'alcalde de la vila, Santiago Escándil, va fer lliurament del guardó esmentat a Joaquín Salleras, anterior president de l'entitat i que actuava en representació de l'actual, Francisco Menén. Tot seguit el públic assistent va poder visitar una mostra retrospectiva de l'activitat de la Casa de Fraga a Barcelona en el local de l'Associació de veïns i amics del casc històric de Fraga a Ca Martinet.

El dinar va tenir lloc a la Sala Tempo de Fraga i s'hi van aplegar autoritats, socis de l'entitat residents a Barcelona o Fraga i representants de diverses associacions de la comarca.

Joaquín Salleras agraint la Medalla de la Ciutat de Fraga

CARME MESSEGUER.

En el transcurs de l'àpat, com s'ha vingut fent en les darreres edicions, es van homenatjar persones o entitats de Fraga i comarca. Enguany, els homenatjats van ser el saidinenc Guillermo Serés Guillén –catedràtic de Literatura espanyola a la UAB–, a títol pòstum l'historiador José Salarrullana De Dios (1867-1955) –que va arribar a ser alcalde de Saragossa i rector de la Facultat de Filosofia i Lletres en la universitat d'aquesta mateixa ciutat–, també a títol pòstum l'escriptor Ramón Carnicer –que havent arribat a Fraga com a funcionari de correus amb l'entrada dels nacionals va deixar escrit el record de la seua estada a Fraga–, i la Rondalla fragatina –que por-

ta la jota i el nom de Fraga arreu del món–.

La Casa de Fraga a Barcelona es va fundar el 1987 amb l'objectiu d'aplegar els fragatins que per motius laborals o familiars havien hagut de traslladar la seua residència a la Ciutat Comtal per fer caliu i mantenir el vincle amb el poble d'origen. Durant aquests anys l'entitat ha donat llum a publicacions diverses sobre la història de Fraga i comarca, així com ha editat làmines també de caràcter històric, entre altres activitats. Actualment la Casa de Fraga a Barcelona acull tant fragatins d'origen com d'adopció i es planteja si emprendre un rumb diferent d'acord amb els nous temps.

NO SOM D'EIXE MÓN

Norma, Clarió i Wert tres noms i un destí // Francesc Ricart

Hi pensava visitant l'exposició dedicada als 30 anys de la **Norma**, aquella xiqueta que naixia gairebé alhora amb l'Estatut de Catalunya. Segur que la recordeu: amb un posat de bona nena, una mica entremaliada, ens cridava “el català, cosa de tots!”. Una nena –la llengua és femenina– i una imatge servien de base a una idea potent, una reclamació pública: l'ús de la llengua, la cura del català correspon a tothom, és una tasca a compartir entre tots. I aleshores es va parlar molt de si es passava tota la responsabilitat de la salut de la llengua a la societat, i si l'Administració no se n'espolsava responsabilitats... Pensava en com aquests anys, davant la preocupació pel present i el futur de la llengua, sobretot al Principat, s'han organitzat campanyes per arribar a la societat i fer-la participar en la feina comuna a favor de l'ús de la llengua en tots els àmbits.

I, és clar, la Norma em va portar a pensar en la falta de compromís i en l'absència i desaparició en combat de l'Administració aragonesa a l'hora de fer campanyes per la llengua catalana; no ho ha fet, ni en l'àmbit escolar, on s'ha dedicat a cobrir els mínims horaris que tots coneixem. I en aquest panorama, va i arriba el PP al poder a l'Aragó i a Espanya. I ja sabem com ens va a l'Aragó

amb el joc de les Lleis de llengües, amb un panorama desolador que difícilment millorarà amb l'aparició del ministre Wert, que com sabeu ha guanyat molts amics a tot l'àmbit lingüístic català.

Enmig de tanta penúria, *Temps de Franja* ens ha donat una alegria: en un article de Vicent de Melchor al número 113 ens anunciava el naixement de **Clarió** –que no és el nom de cap xiqueta–, una associació per “vetllar per la qualitat del medi ambient lingüístic dels xiquets del Matarranya, i de la Franja”. Benvinguda la iniciativa. Estarem atents a les propostes i tant de bo que siga capaç d'engegar campanyes engrescadores i encomanadisses a favor del català a l'escola, fins i tot sense comptar amb l'Administració o, vés a saber, si havent de combatre les polítiques de Wert.

Clarió no és cap nom de persona. Un clarió, ja ho sabeu, era la barreta de guix per escriure i guixar a la pissarra. No sé si arribarà a tenir la grapa de la Norma principatina, però desitgem-li èxits i que des del primer dia pugui viure amb la pissarra digital i ajude a posar el català en el punt que li toca a les escoles de la Franja.

Per donar la benvinguda a Clarió us proposo un concurs de fer frases amb els tres noms apareguts a l'article. Jo començo: “la Norma ratlla el ministre Wert amb el Clarió”. Ara et toca a tu.

Aragó exclou la pluralitat de llengües del seu patrimoni cultural històric

// RAMÓN MUR

Aragó és una comunitat autònoma trilingüe en què els seus habitants utilitzen el castellà, el català i l'aragonès. Aquesta és una realitat que, no obstant això, els màxims dirigents de les institucions aragoneses semblen voler excloure del patrimoni cultural històric de la comunitat. El PP demostra cada dia el molt que li agradaria que a Aragó només es parlés el castellà. El PSOE va accedir sense massa gust als desitjos de Marcel·lí Iglesias perquè les Corts aprovessin el 2009 una llei de Llengües. El PAR s'ha entestat a fer veure als aragonesos que un dels tres idiomes que es parlen en aquest territori no és el català i voldria que fos anomenat "aragonès oriental". Només una part de l'esquerra política aragonesa, de la qual formen part CHA i IU, sembla acceptar i defensar la realitat trilingüe d'Aragó tal com és, encara que també entre aquestes dues formacions polítiques hi ha algunes discrepàncies com, per exemple, en el cas de la cooficialitat.

Després de l'aprovació de la Constitució espanyola de 1978 i dels estatuts d'autonomia, totes aquelles comunitats autònomes en què es parlen més idiomes que el castellà, van regular per legislació interna la seva realitat plurilingüe. La Comunitat Autònoma del País Basc (CAV) i Navarra, les diputacions forals havien creat el 1918 la Real Acadèmia de la Llengua Basca-Euskaltzaindia, van establir, en aquesta nova conjuntura per separat, com a comunitats autònomes diferents, la normativa per a l'ús del basc en els quatre territoris en què, però, actua Euskaltzaindia. A Catalunya va passar alguna cosa semblant, amb l'Institut d'Estudis Catalans (1909). En canvi, Aragó, que també en el primer terç del segle XX va crear organismes molt similars per a la cura de la seva diversitat idiomàtica, com l'Estudi de Filologia d'Aragó (EFA), va ser l'última comunitat autònoma, i la més reticent, en ocupar-se de les seves peculiaritats

idiomàtiques, després de l'aprovació de la Constitució de 1978.

Una legislació de tràmit

Sense cap interès institucional per abordar l'estat de la qüestió, Aragó no va tenir Llei de Llengües fins al final de l'any 2009, a punt ja d'acabar l'última legislatura de les tres consecutives en que va governar el PSOE en coalició amb el PAR (1999-2011). L'últim Govern de Marcelino Iglesias va presentar a les Corts un projecte que no comptava amb el suport del seu soci aragonès a l'Executiu perquè el partit de José Ángel Biel, en contra de qualsevol consideració filològica, defensava i al mateix que avui defensa: que "a Aragó no s'ha parlat mai, ni es parla ni es parlarà el català".

Davant aquesta situació, el PSOE de Marcelino Iglesias, president catalanoparlant, nascut a Bonança i que com a alcalde d'aquesta població havia subscrit el 1984 la declaració de Mequinensa d'alcaldes a favor del català d'Aragó, va seguir amb la tramitació del projecte de llei a les Corts, sense el suport del PAR però sí amb el de Chunta Aragonesista. I així, la Llei de Llengües del PSOE-CHA, va ser aprovada. Quedava poc més d'any i mig per a la conclusió de la legislatura, motiu pel qual el text va establir una sèrie de terminis immediats per a la posada en marxa de la llei, però que amb prou feines es van complir, en bona part per la desídia i manca d'interès que van mostrar els socialistes, principalment, perquè s'apliqués la llei aprovada per les Corts, en el temps i en la forma prescrits.

I va arribar el Partit Popular al poder, amb Luisa Fernanda Rudi al capdavant. El PAR va tornar immediatament a situar-se al mateix lloc que havia ocupat amb el PSOE. La nova consellera d'Educació i Cultura, Dolores Serrat, nascuda a Ripoll,

hagués derogat amb gust la llei del 2009. Però el PAR considera que Aragó ha de tenir una legislació sobre això. I tindrà un text legal que, segons el ferri criteri del PP, deixi ben clar que només hi ha a la comunitat certes "modalitats lingüístiques" de l'únic idioma reconegut: el castellà. Perquè el català no va existir, no existeix i mai existirà en terres aragoneses.

Tant CHA com IU van presentar sengles esmenes a la totalitat del projecte de Llei de Llengües PP-PAR. La de CHA demanava la devolució del text a l'Executiu i la cooficialitat per l'aragonès. Per CHA, el català, només hauria de ser cooficial a les demarcacions territorials on s'utilitza. La seva esmena va ser rebutjada amb els vots dels dos partits de centre dreta governants, mentre que el PSOE es va abstenir. IU va presentar un text complet de llei alternativa en què s'inclouïa la cooficialitat del català a Aragó, motiu pel qual també va obtenir els vots en contra del PSOE, a més dels coneguts del PP i del PAR. El partit que lidera Adolfo Barrena és el que major sensibilitat ha demostrat des de fa anys pel que fa a la situació del català a Aragó.

La situació general de l'idioma primer i principal de més de 60.000 aragonesos, el català, és avui en aquesta comunitat autònoma pitjor que fa un segle, quan la Diputació Provincial de Saragossa va crear, el 1915, el citat Estudi de Filologia d'Aragó (EFA), sota el patronat i la direcció de Juan Moneva i Puyol, acadèmic corresponent a Aragó de la Real Academia de la Lengua (RAE). Els polítics aragonesos d'avui, majoritàriament, exclouen la diversitat de llengües del patrimoni cultural històric d'Aragó. Per procedir així es recolzen en aquest criteri tan *baturreo* com estès entre molts aragonesos: "amb els problemes que ara tenim, estem com per preocupar del que parlen al teu poble".

JORNADES DEL MATARRANYA A SABADELL

PROGRAMA

Exposició conjunta *Ataüllar el món des del Molinar*, sobre la vida i l'obra de l'escriptor del Matarranya Desideri Lombarte, i *Quan érem emigrants*, sobre l'emigració a la postguerra de gent del Matarranya a Catalunya i a altres indrets.

Del 15 al 22 de febrer de 2013, a la Sala d'exposicions del Casal Pere Quart (Rambla,69. Sabadell)
Horari: de dilluns a divendres, de 5 a 8 del vespre | dissabte i diumenge, d'11 a 1 del migdia

ACTE INAUGURAL DE LES JORNADES I DE L'EXPOSICIÓ

Divendres, 15 de febrer, al Casal Pere Quart
6 de la tarda: Obertura de l'exposició al públic

7 de la tarda: Inauguració amb parlaments de representants de les entitats organitzadores
Sala d'exposicions del Casal Pere Quart (planta baixa)

2/4 de 8: Presentació de l'Associació Cultural del Matarranya (ASCUMA)
Sala d'actes del Casal Pere Quart (1r pis)

8 del vespre: Actuació del Duo **Recapte** (Antoni Bengonchea i Màrio Sasot) –
Espectacle poètic i musical sobre l'obra de Desideri Lombarte
Sala d'actes del Casal Pere Quart (1r pis)

De les 9 a 2/4 de 10: Clausura de l'acte inaugural, amb **degustació de productes gastronòmics del Matarranya**
Sala d'actes del Casal Pere Quart (1r pis)

PRESENTACIÓ DE LLIBRES

Dijous, 21 de febrer, a la sala d'actes del Casal Pere Quart
7 del vespre Presentació de llibres de dos autors del Matarranya:

Joaquim Monclús, autor del llibre *El Matarranya, crònica de viatge* (Ed. Galerada, prefaci d'Albert Sánchez Piñol) que fa un recorregut i visió dels pobles del Matarranya, i **Carles Terès**, autor de *Licantropia* (Edicions de 1984, Premi Guillem Nicolau 2011), la història d'una nissaga d'homes llop del Matarranya

Els autors signaran exemplars en el mateix acte
Sala d'actes del Casal Pere Quart (1r pis)

9 del vespre: Actuació del quartet vocal **Som Amorós**, que ens oferirà el recital *Cançons de la terra*
Sala d'actes del Casal Pere Quart (1r pis)